

درس پنجم تجربی و ششم انسانی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

دین و زندگی (۱)

رشته‌های علوم تجربی – ریاضی و فیزیک – فنی و حرفه‌ای و کاردانش

پایه دهم

دوره دوم متوسطه

اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةِ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿١٦﴾
 وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ ﴿١٧﴾ وَاعُوذُ بِكَ
 رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونِ ﴿١٨﴾ حَتَّى اِذَا جَاءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ
 رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿١٩﴾ لَعَلِّي اَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا اِنَّهَا
 كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ اِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٢٠﴾
 فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ
 ﴿٢١﴾ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَاُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾
 وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَاُولَئِكَ الَّذِي خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ
 فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهُهُمْ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ
 ﴿٢٤﴾ اَلَمْ تَكُنْ اَيَّتِي تُتلى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكْذِبُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا
 رَبَّنَا عَلَّيْتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿٢٦﴾ رَبَّنَا
 اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظَالِمُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ اَخْسَعُوا فِيهَا
 وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿٢٨﴾ اِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا اٰمَنَّا
 فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّحِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ
 سَخِرِيًّا حَتَّى اَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿٣٠﴾
 اِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا اِنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٣١﴾

1- قرآن کریم از وجود عالمی پس از مرگ، به نام «برزخ» خبر میدهد

2- برزخ در لغت به معنای فاصله و حایل میان دو چیز است

3- عالم برزخ میان زندگی دنیایی و حیات آخروی قرار گرفته است

4- حقیقت وجود انسان روح است

عامل شعور و آگاهی انسان در دنیا روح است

5- در جنگ بدر، وقتی بزرگان لشکر کفار کشته شدند و سپاه اسلام پیروز شد، رسول خدا آن کشتگان را

مورد خطاب قرار داد

6- در سوره نساء آمده است که، فرشتگان به ظالمان خطاب کرده و از احوال آنها می پرسند

7- با مرگ انسان و ورود وی به عالم برزخ، ارتباط او با دنیا به طور کامل قطع نمی شود

8- دامنه برخی از اعمال، محدود به دوران زندگی انسان است و با مرگ، پرونده این اعمال بسته می شود که به

آن (آثار ماتقدم) می گویند

9- پرونده بسیاری از اعمال حتی بعد از حیات ما نیز باز می ماند که به آن (آثار ما تأخر) می گویند

منزلگاه بعد

درس پنجم

زمانی که مجاهدی در راه خدا به شهادت می رسد یا مادری پس از تربیت فرزندان شایسته، چشم از

دنیا فرو می بندد یا پدری پس از سال ها تلاش و کوشش در بستر بیماری جان می سپرد و به طور کلی

وقتی انسان ها می میرند، چه اتفاقی برایشان می افتد؟

آیا ارتباطشان کاملاً با دنیا قطع می شود؟

آیا به صورت مستقیم وارد جهان آخرت می شوند؟

یا آنکه

مرحله ای دیگر را پیش رو خواهند داشت؟

اگر چنین است، آن مرحله چه نام دارد؟ چه ویژگی هایی دارد؟ و چه رابطه ای میان دنیا و آن مرحله

وجود دارد؟

1- برزخ در لغت به چه معناست؟

2- عالم برزخ به چه عالمی گفته می شود؟

3- آیه ۹۹ و 100 سوره مومنون

الف - به چه عالمی اشاره دارد؟ **عالم برزخ**

ب - آیه از گفتگوی چه کسانی خبر می دهد؟ **گناه کاران در عالم برزخ**

عالم برزخ

قرآن کریم از وجود عالمی پس از مرگ، به نام «برزخ» خبر می دهد. 1 برزخ در لغت به معنای فاصله و حایل میان دو چیز است. 2 عالم برزخ میان زندگی دنیایی و حیات اخروی قرار گرفته است و آدمیان، پس از مرگ وارد آن می شوند و تا قیامت در آنجا می مانند و در صورتی که نیکوکار باشند، از لذت های آن برخوردار و اگر بدکار و شقی باشند، از رنج ها و دردهای آن متألم می گردند. 2

مفهوم: ورود انسان پس از مرگ به عالم برزخ و افزایش آگاهی

آنگاه که مرگ یکی از آنها فرا رسد می گوید: پروردگارا! مرا بازگردانید

باشد که عمل صالح انجام دهم؛

آنچه را در گذشته ترک کرده ام

هرگز! این سخنی است که او می گوید

و پیش روی آنها برزخ و فاصله ای است

تا روزی که برانگیخته می شوند. 1

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ

قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِي

لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا

فِيمَا تَرَكْتُ

كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا

وَمِن وَّرَائِهِمْ بَرْزَخٌ

إِلَى يَوْمٍ يُبْعَثُونَ

4- ویژگی های عالم برزخ را بنویسید

وجود حیات - وجود شعور و آگاهی - وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا

■ ویژگی های عالم برزخ

۱- وجود حیات

5-6) پس از مرگ، گرچه فعالیت های حیاتی بدن متوقف می شود اما فرشتگان، حقیقت وجود انسان را که همان روح اوست، «توفی» می کنند. 2 یعنی آن را به طور تمام و کمال دریافت می نمایند. 6 بنابراین، گرچه بدن حیات خود را از دست می دهد اما روح، همچنان به حیات و فعالیتش ادامه می دهد. 5

۲- وجود شعور و آگاهی

7) با توجه به اینکه عامل شعور و آگاهی انسان در دنیا روح وی است و روح در برزخ، به حیات خود ادامه می دهد، یکی از ویژگی های برزخ، وجود شعور و آگاهی در آن خواهد بود. 7 براساس آیات و روایات، برخی از نشانه های شعور و آگاهی انسان در عالم برزخ عبارت است از:

5- از ویژگیهای عالم برزخ، وجود حیات را توضیح دهید

6- اتوفی را تعریف کنید: این اصطلاح بیانگر چیست؟

7- از ویژگیهای عالم برزخ، وجود شعور و آگاهی را توضیح دهید

۱- سوره مؤمنون، آیات ۹۹ و ۱۰۰

8- نشانه های شعور و آگاهی در عالم برزخ چیست؟ نام ببرید

9- از نشانه های شعور و آگاهی در عالم برزخ، گفت و گوی فرشتگان با انسان را توضیح دهید

10- سخن گفتن پیامبر با کشته شدگان جنگ بدر، به کدام ویژگی در عالم برزخ اشاره دارد؟ وجود شعور و آگاهی در عالم برزخ

8 (الف) گفت و گوی فرشتگان با انسان⁹: به عنوان نمونه در سوره نساء آمده است که، فرشتگان به ظالمان خطاب کرده و از احوال آنها می پرسند و در مقابل، آنها پاسخ داده و خود را از مستضعفین بر روی زمین معرفی می کنند.¹ این مکالمه و طرف خطاب قرار دادن، دلیلی بر وجود شعور و آگاهی در برزخ است. (9

8 (ب) سخن گفتن پیامبر ﷺ با کشته شدگان جنگ بدر: در جنگ بدر، وقتی بزرگان لشکر کفار کشته شدند و سپاه اسلام پیروز شد، رسول خدا ﷺ آن کشتگان را این گونه مورد خطاب قرار داد:

« آنچه پروردگاران به ما وعده داده بود، حق یافتیم؛ آیا شما نیز آنچه پروردگارتان وعده داده بود، حق یافتید؟».

اصحاب گفتند: «ای رسول خدا ﷺ چگونه با آنها سخن می گویی در حالی که مرده اند؟!».

حضرت فرمود: «قسم به کسی که جانم در دست اوست، ایشان به این کلام از شما شنواترند و فقط نمی توانند پاسخ دهند».²

۳- وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا:

11 (با مرگ انسان و ورود وی به عالم برزخ، ارتباط او با دنیا به طور کامل قطع نمی شود. برخی از نشانه های تداوم این ارتباط عبارت است از: ¹³

الف) بسته نشدن پرونده اعمال: پرونده برخی اعمال انسان با مرگ بسته نمی شود و امکان دارد بر اعمال نیک و بد آن افزوده و یا از آنها کاسته شود.

يُنْتَبَوُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ
بِمَا قَدَّمْ وَاٰخِرَ

در آن روز [قیامت] به انسان خبر داده می شود
به آنچه پیش [از مرگ] فرستاده و آنچه پس [از مرگ] فرستاده است.^۳

14 (همان گونه که قرآن کریم می فرماید، دامنه برخی از اعمال، محدود به دوران زندگی انسان است و با مرگ، پرونده این اعمال بسته می شود (آثار ماتقدم)؛ اعمالی مانند نماز و روزه¹⁴ اما پرونده بسیاری از اعمال حتی بعد از مرگ ما نیز بازمی ماند (آثار ماتأخر)؛ به عنوان مثال اگر کسی کتابی را به کسی یا کتابخانه ای هدیه دهد، یا مطلب مفیدی را به دیگران آموزش دهد، تا وقتی که آن کتاب توسط دیگران

11- از ویژگیهای عالم برزخ، وجود ارتباط میان عالم برزخ با دنیا را توضیح دهید؟

12- نشانه های تداوم ارتباط عالم برزخ با دنیا را نام ببرید؟ بسته نشدن پرونده اعمال - دریافت پاداش خیرات

بازماندگان - ارتباط متوفی با خانواده

13- از نشانه های تداوم وجود ارتباط میان برزخ و دنیا، بسته نشدن پرونده اعمال را توضیح دهید

14- منظور از آثار (اعمال) ماتقدم چیست با مثال توضیح دهید

15- منظور از آثار (اعمال) ماتأخر چیست با مثال توضیح دهید

16- نمونه هایی از اعمال ناشایستی است که موجب سنگین شدن پرونده گناهان انسان، حتی پس از مرگ وی می شود را بنویسید:

خوانده می شود و آموزش های وی به دیگران منتقل می شود یا از آن استفاده می شود، در پرونده عمل او پاداش می نویسند و بر حسنات او می افزایند، گرچه خود فرد از دنیا رفته باشد. در مقابل، کسی که راه و رسم نادرست و مخالف فرمان الهی را از خود برجای می گذارد، تا وقتی آثار این راه و رسم غلط در فرد یا جامعه باقی است، گناه در دفتر اعمال وی ثبت می شود و روز به روز بر عذاب وی افزوده می شود. (13-15)

16 (مدسازی های غلط، تولید و نشر مطالب نامناسب و غیراخلاقی در فضای مجازی، ایجاد یا تقویت آداب و رسوم غلط در امر ازدواج، ایجاد انحرافات فکری و اخلاقی در دیگران،) نمونه هایی از اعمال ناشایستی است که موجب سنگین شدن پرونده گناهان فرد، حتی پس از مرگ وی می شود.

رسول خدا ﷺ می فرماید: هر کس سنت و روش نیکی را در جامعه جاری سازد، تا وقتی که در دنیا مردمی به آن سنت عمل می کنند، ثواب آن اعمال را به حساب این شخص هم می گذارند، بدون اینکه از اجر انجام دهنده آن کم کنند و هر کس سنت زشتی را در بین مردم مرسوم کند، تا وقتی که مردمی بدان عمل کنند، گناه آن را به حساب او نیز می گذارند، بدون اینکه از گناه عامل آن، کم کنند.¹

پیام حدیث: وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا (بسته نشدن پرونده اعمال)

فعالیت کلاسی

نمونه هایی از اعمال را ذکر کنید که دارای آثار طولانی خوب یا بد هستند و بعد از مرگ انسان ادامه می یابند.

خوب: تربیت فرزندان صالح، آموزش مطالب مفید به دیگران

بد: نشر خرافات، تولید و نشر مطالب نامناسب

بیشتر بدانیم

دومینویی به امتداد جهان آخرت

آیا تاکنون به سرگرمی دومینو دقت کرده اید؟

هزاران قطعه، در برنامه ای از قبل تنظیم شده،

انرژی خود را به قطعات دیگر منتقل می کنند و در چند ثانیه پدیده ای جذاب، و لذت بخش به وجود می آورند. اما برخی دومینوها از قطعات و اجسام مادی و در فضای مادی، شکل نمی گیرند و قطعه هایشان محدود به هزاران و صدها هزار نمی شود. این دومینوها زمانی بیش از ثانیه ها و دقیقه ها و حتی سال ها برای کامل شدنشان طی می کنند و حتی ممکن است به آن سوی حیات انسان کشیده شوند و مهم تر از همه اینکه سرگرمی نیستند! چون هم ممکن است به فاجعه ای هولناک تبدیل شوند و هم ممکن است آینده ای درخشان را در پی داشته باشند!

17- از نشانه های تداوم وجود ارتباط میان برزخ و دنیا، دریافت پاداش خیراتِ بازماندگان را توضیح دهید؟

18- امام کاظم در پاسخ این سوال که : آیا مؤمن به دیدار خانواده خویش می آید ، چه فرمودند؟

جالب است که تک تک من و شما در این دومینو، شرکت داریم.
دومینویی که آن را «forward» یا «copy and paste» می نامند و با «send» نقش ما در آن پایان می یابد.
هر چند نقش پایان می یابد؛ اما آثارش آغاز می شود؛ آثاری که برای همیشه پایدار است؛ حتی برای پس از ما.

ب) دریافت پاداش خیراتِ بازماندگان (اعمال خیری که بازماندگان برای درگذشتگان انجام می دهند مانند دادن صدقه، طلب مغفرت، دعای خیر و انفاق برای آنان، در عالم برزخ به آنها می رسد و در سرنوشت آنها تأثیر می گذارد.) 17
ج) ارتباط متوفی با خانواده : شخصی از امام کاظم علیه السلام درباره وضعیت مؤمنان پس از مرگ پرسید : «آیا مؤمن به دیدار خانواده خویش می آید؟»

فرمود : آری

پرسید : چقدر؟

18 (فرمود : «برحسب مقدار فضیلت هایش. برخی از آنان هر روز و برخی هر دو روز و برخی هر سه روز و کمترین آنان هر جمعه»). 18

تدبیر

با دقت در ترجمه آیات زیر بگویید هریک از آیات به کدام یک از ویژگی های عالم برزخ اشاره دارند؟

- فرشتگان به کسانی که روح آنان را دریافت می کنند درحالی که به خود ظلم کرده اند، می گویند : شما در [دنیا] چگونه بودید؟ گفتند : ما در سرزمین خود تحت فشار و مستضعف بودیم. فرشتگان گفتند : مگر زمین خدا وسیع نبود که مهاجرت کنید؟
- وجود حیات - وجود شعور و آگاهی (گفت و گوی فرشتگان با انسان) سوره نساء، آیه ۹۷
- آنان که فرشتگان روحشان را می گیرند درحالی که پاک و پاکیزه اند، به آنها می گویند : «سلام بر شما، وارد بهشت شوید به خاطر اعمالی که انجام دادید.»

سوره نحل، آیه ۳۲

وجود حیات - وجود شعور و آگاهی

منظور از فشار قبر و عذاب‌های داخل قبر چیست؟ آیا منظور تنگ شدن قبر خاکی و عذاب جسم بی‌جان انسان است؟

در روایات هر جا که سخن از عذاب قبر به میان آمده است، منظور قبرهای دنیوی نیست؛ بلکه در این روایات، قبر کنایه از عالم برزخ است و فشار قبر فشاری است که به روح انسان، به علت قطع تعلق از دنیا و ورود به عالم برزخ وارد می‌شود. توضیح اینکه، با مرگ انسان و جدا شدن روح از بدن، انسان به عالم برزخ وارد می‌شود؛ عالمی که دارای ویژگی‌ها و معیارهای دنیا نیست و از این‌رو انسان با محیطی ناشناخته و متفاوت با دنیا مواجه می‌شود. انسان‌هایی که در زندگی دنیوی موفق به ترک تعلق به دنیا نشده‌اند و اسیر دنیا و تعلقات آن بوده‌اند و انس با دنیا و دلبستگی شدید به آن هنوز در قلب و روح آنها وجود دارد، با ورود به این عالم جدید و از دست دادن دلبستگی‌های دنیوی، دچار ترس و وحشت می‌شوند و همچنین به دلیل گناهایی که انجام داده‌اند، در عذاب و فشار روحی قرار می‌گیرند. هرچه انس و تعلق انسان به دنیا بیشتر باشد، این فشارها و وحشت‌ها بیشتر خواهد بود و هرچه تعلق کمتر باشد، این ترس و فشار کمتر می‌شود.

پس این عذاب و فشار قبر به معنای تنگ شدن قبر خاکی نیست؛ بلکه منظور در فشار و عذاب بودن روح انسان است.^۱

اندیشه و تحقیق

۱- منظور از کلمه «تَوَفَّى» در قرآن کریم، چیست و برای اشاره به کدام بُعد از وجود انسان استفاده شده

است؟ **توفی یعنی دریافت تمام و کمال روح انسان که برای بعد روحانی (غیر مادی) انسان استفاده شده است**

۲- هریک از موارد زیر به کدام یک از ویژگی‌های برزخ اشاره دارد؟

الف) تلقین میت به هنگام دفن **وجود شعور و آگاهی**

ب) انجام خیرات و طلب آمرزش برای گذشتگان **وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا (دریافت پاداش خیرات بازماندگان)**

ج) زیارت قبور درگذشتگان **وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا (ارتباط متوفی با خانواده)**

۱- زندگی پس از مرگ، حسین سوزنجی، صص ۶۶-۶۷

آرم روبه رو مربوط به کدام یک از مؤسسات است؟
ارتباط آن را با بحث اعمال ماتقدم و ماتأخر بیان کنید.

سخن گفتن حضرت علی علیه السلام با مردگان!

حضرت علی علیه السلام در راه بازگشت از جنگ صفین به قبرستانی رسیدند. در این هنگام، روبه سوی قبرها کردند و فرمودند:

«... ای آرמידگان در خانه‌های هراسناک، ای اهل غربت و تنهایی، ای فرورفتگان در وحشت، شما در رفتن بر ما پیشی گرفتید و ما از بی شما می‌آییم و به شما ملحق می‌شویم؛ اما خانه‌هایی از خود به جای گذاشتید که پس از شما در آن مسکن گزیدند؛ همسران‌تان ازدواج کردند و امواتان میان وارثان تقسیم شد. اینها خبرهایی بود که ما داشتیم، شما چه خبری برای ما دارید؟»
سپس به یاران خود نگاه کردند و فرمودند: «اگر به آنان اجازه سخن گفتن داده می‌شد، خبر می‌دادند و می‌گفتند: یقیناً بهترین توشه [برای ابدیت] تقواست.»

نهج البلاغه، حکمت ۱۳۰

نام کتاب	نویسنده	انتشارات	مخاطب
حیات پس از مرگ	علامه محمدحسین طباطبائی	دفتر انتشارات اسلامی	معلم